

KADA SE SRETNU LEKSIKOLOGIJA I FRAZELOGIJA. O STATUSU FRAZEMA U RJEČNIKU

Ivana Filipović Petrović, Srednja Europa, Zagreb 2018., 230 str.

Autorica, znanstvena suradnica u Zavodu za lingvistička istraživanja HAZU, doktorirala je u području frazeologije, kojom se, kao i leksikografijom, bavi već deset godina. Temeljena na autoričinoj prerađenoj doktorskoj disertaciji, knjiga je namijenjena ponajprije leksikografima i frazeolozima, ali i svim drugim lingvistima, filolozima, studentima jezičnih studija i studija informacijskih znanosti, kao i entuzijastima, zaljubljenicima u rječnike. Autoričin je cilj bio na jednome mjestu sjediniti teorijska i metodološka pitanja iz područja leksikografije te povijest frazeoloških ideja, s ciljem istraživanja, kako i podnaslov kaže, statusa frazema u rječniku, zajedničke točke dviju disciplina: leksikografije i frazeologije. Nastojeći pokazati da leksikografska pitanja trebaju odgovore utemeljene u znanosti i teoriji te imajući u vidu da je leksikografija mjesto iznimne interdisciplinarnosti, s lingvistikom u njezinu središtu, autorica sustavno teorijski i metodološki pristupa jezičnoj građi koja se uvrštava u rječnik. Jezična istraživanja provedena u knjizi korpusno su utemeljena, a rješenja za leksikografsku obradu namijenjena elektroničnim rječnicima.

Knjiga je, uz uvod, podijeljena na tri dijela: leksikografiju, frazeologiju i mjesto njihova susreta. Nakon zaključka slijede dodatci: Izvori i rječnici, Bibliografija, Popis slika, grafikona i tablica te Indeks frazema. U uvodu autorica obrazlaže razloge nastanka knjige, objašnjava što su rječnici, ističući da je suvremena lingvistika fokusirana na isprepletenost jezika, misli i kulture te na korpusna istraživanja i važnost konteksta u kojem se riječi pojavljuju. Naglašava da se u posljednjih tridesetak godina intenzivirao zaokret od logičkoga pristupa jeziku u smjeru kognitivističke teorije, koja jezik proučava kao mentalni fenomen, stoga su se u središtu jezične analize našle upravo višejezične sveze, odnosno frazemi. Za razliku od formalne analize frazema, karakteristične za tradicionalan pristup u kojemu su frazemi opisivani kao semantički neprozirne i strukturno nepromjenjive konvencionalne sveze, danas se frazemi sve više semantički proučavaju i interpretiraju.

U poglavljima prve cjeline, *Leksikografija između znanosti i zanata*, autorica se dotaknula svih važnih aspekata leksikografije kao teorijske i praktične discipline, u

kojoj su se promjene počele događati u novije vrijeme, potaknute razvojem računalne tehnologije i pojavom interneta. U poglavlju *Od najstarijih lista riječi do e-leksikografije*, krenuvši od leksikografskih i korpusnih početaka, upućuje na raširenu uporabu višemilijunskih računalnih korpusa u suvremenoj leksikografiji, koja se temelji na uporabnome modelu jezika i težnjama suvremene lingvistike i leksikografije za *opisom* jezika, čime se napušta nekada dominantan *propis* jezika u rječnicima. U hrvatskoj su leksikografiji u tome kontekstu zasad ostvareni poneki projekti: *Prvi školski rječnik hrvatskoga jezika* (2008), Anićev *Rječnik hrvatskoga jezika* (izdanja od 2007) te *Veliki rječnik hrvatskoga jezika* (2015), a otvoren pristup ima i *Hrvatski jezični portal*, kompilacija više tiskanih rječnika, dostupan na mrežnoj stranici <http://hjp.novi-liber.hr>. Hrvatskoj e-leksikografiji pripadaju i rječnički portali otvorenoga pristupa: *Portal hrvatske rječničke baštine*, koji obuhvaća 20-ak hrvatskih rječnika od XVI. do XIX. st., i *Hrvatski terminološki portal*, koji objedinjuje građu iz hrvatske terminološke baze Struna, pojedinih strukovnih rječnika, terminološke izvore Leksikografskoga zavoda te nazivlje iz norma Hrvatskoga zavoda za norme. Leksičke baze hrvatskoga jezika su CroWN (Hrvatski Wordnet: semantička mreža hrvatskoga jezika), Meta-Net.HR (Repozitorij metafora hrvatskoga jezika) i Struna (Hrvatsko strukovno nazivlje). Na mrežnim stranicama Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje dostupna je testna inačica *Kolokacijske baze hrvatskoga jezika* (<http://ihjj.hr/kolokacije/>), koja se temelji na korpusu koji je sastavio Stefan Rittgasser, a obuhvaća raznovrsne hrvatske periodike, postojeće leksikografske izvore Instituta te drugih nakladnika, bazu *Narodnih novina*, izbor deset jezikoslovnih časopisa te lijepu književnost prema računalnom korpusu riznica.ihjj.hr. Od 2017. na mrežnim stranicama Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje dostupna je i *Baza frazema hrvatskoga jezika*, koja se temelji na kolokacijskoj bazi, a frazemi su svrstani pod svakom frazemskom sastavnicom. Autorica na kraju ističe da računalni korpusi hrvatskoga jezika u hrvatskoj leksikografiji još uvijek nisu prihvaćeni kao temelji za izradu rječnika, uz izuzetak *Hrvatskoga školskoga rječnika* i *Velikoga rječnika hrvatskoga standardnoga jezika*. Zaključuje da hrvatskoj leksikografiji nedostaje korpusom vođen elektronički rječnik u slobodnome pristupu na mreži.

Poglavlja *Postoji li teorija leksikografije* i *Leksikografija i lingvistika* analiziraju namjenu i ulogu rječnika u društvu, preko leksikografima neophodnih znanja do aktualnih pitanja korisničkih potreba. Najrecentniji iskorak u smjeru definiranja statusa leksikografije učinjen je 2016. *Rezolucijom* Euralex, europskoga leksikografskoga društva, kojom se leksikografiji priznaje status znanstvene discipline te potiče nacionalna tijela da potvrde taj status, a koja je dostupna na mrežnim stranicama <http://euralex.org/resolution2016/>. Euralex je kao hrvatske znanstvene rječnike prepoznao *Rječnik crkvenoslavenskoga jezika hrvatske redakcije* Staroslavenskoga instituta u Zagrebu te dva rječnika Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje: *Rječnik hrvatskoga književnoga jezika od preporoda do I. G. Kovačića* i *Rječnik hrvatskoga kajkavskoga književnog jezika*.

S obzirom na to da se frazeologija danas istražuje i proučava iz perspektive dviju frazeoloških škola, proizišlih iz jezične teorije, tradicionalne i kognitivne, u drugoj cjelini knjige *Frazeologija: stazama lingvističke discipline* opisuje se njihov razvoj, teorijska uporišta i pogled na osnovna obilježja frazema unutar svake od njih, čime se željela objasniti teorijska podloga za praktična potpoglavlja u posljednjoj, trećoj cjelini knjige. Osim frazeološkom terminologijom i kategorizacijom frazema, potpoglavlje *U ruhu formalnih pristupa jezika* govori o ruskoj frazeološkoj školi i njezinim odjecima u Europi, o američkoj frazeološkoj tradiciji te o razvoju hrvatske frazeologije i o zagrebačkoj frazeološkoj školi. Razvoj frazeologije, koja se u Hrvatskoj počela proučavati 1970-ih godina, potaknula je Antica Menac i, primijenivši ruske teorije na hrvatske frazeološke mogućnosti, pokrenula rad zagrebačke frazeološke škole. Nakon *Frazeološkoga rječnika hrvatskoga ili srpskog jezika* (1982) Josipa Matešića, najrecentniji je *Hrvatski frazeološki rječnik* Antice Menac, Željke Fink Arsovski i Radomira Venturina iz 2014., prvo izdanje kojega je izišlo 2003. Prema tradicionalnoj frazeološkoj školi, u koju spada i zagrebačka, obilježja frazema su: polileksičnost (frazeološka je jedinica leksička sveza najmanje dviju riječi odnosno sastavnica), nepromjenjivost/okamenjenost (raspored je sastavnica leksičko-gramatički stabilan), reproduciranje u gotovu obliku (frazeološke su sveze zadane i govorniku unaprijed poznate), desementiziranost (značenje frazema ne može se iščitati iz značenja njegovih sastavnica) i ustaljenost/konvencionalnost (frazemi su leksičke sveze koje je društvo-jezična zajednica prihvatila). Potpoglavlje *U smjeru kognitivne teorije* preispituje tradicionalni frazeološki model, naglašavajući da se suvremena kognitivistička teorija bavi jezikom kao mentalnim fenomenom te da je motivacija proces koji se nalazi u pozadini frazeoloških sveza. Složeni konceptualni uzorci semantičkoga proširivanja koji se nalaze u pozadini pojedinih frazema jesu: konceptualna metafora, metonimija, konceptualna integracija, kulturni modeli, preslikavanja i njihove kombinacije. Frazemi često utjelovljuju i druge oblike semantičkoga proširivanja, poput ironije i hiperbole. Prema kognitivnoj frazeološkoj školi, obilježja frazema su: polileksičnost (frazeološka je sveza kompleksan spoj značenja i forme), promjenjivost (varijante i modifikacije), semantička transparentnost (frazemi se mogu razumjeti putem značenjskih obilježja njihovih sastavnica) te konvencionaliziranost i reproduciranje u cjelovitu obliku (frazemi su dio jezične svakodevice).

U trećoj, posljednjoj cjelini knjige, *Kada se sretnu leksikografija i frazeologija*, u poglavlju *Teorijski spoj: što želi leksikografija, a što frazeologija*, opisani su leksikografski postupci i status frazema u hrvatskoj leksikografiji od početaka leksikografije do danas. Pri izradi frazeološkoga rječnika mnogo toga ovisi o njegovu tipu, namjeni i opsegu. Leksikograf mora odlučiti koji će sve izrazi ući u rječnik i u kojem obliku te koja će riječ imati status nadnatuknice. Osim podataka o frekvenciji frazema, korpusi leksikografu osiguravaju i podatke o varijantama i modifikacijama frazema. Na leksikografu je, u konačnici, izbor i način prezentiranja primjera u rječniku. Veći dio

poglavlja *Praktični spoj: status frazema u rječniku* zauzima analiza frazema iz *Rječnika hrvatskoga književnoga jezika od preporoda do I. G. Kovačića* Julija Benešića jer taj rječnik donosi prve sustavnije frazeografske prinose u području frazeološke varijantnosti, oblikovanja natuknice frazema i njihove utemeljenosti na stvarnim primjerima, odnosno u jeziku samom. Znanstveni je doprinos knjige u potpoglavlju *Mrežni frazeološki rječnik hrvatskoga jezika vođen korpusom* koje se temelji na završnom nacrtu za izradu na korpusu utemeljenoga i korpusom vođenoga mrežnoga frazeološkoga rječnika hrvatskoga jezika, koji bi obuhvaćao tri glavne faze leksikografskoga rada: predleksikografiju, analizu podataka i izradu natuknice. Izrada takva rječnika podrazumijeva daljnja korpusna istraživanja hrvatskih frazema.

Cilj je knjige bio popuniti određene praznine u hrvatskoj leksikografiji i frazeologiji, poput sustavnoga teorijskoga i metodološkoga pristupa jezičnoj građi koja se uvrštava u rječnik. Na početno pitanje – kako leksikografijom obuhvatiti i opisati živu prirodu jezika – knjiga nudi odgovor: korištenjem računalnih korpusa za utvrđivanje konvencionaliziranosti i frekvencije jezičnih izraza, leksikografskom obradom koja vodi računa o konceptualnoj motivaciji izraza te korištenjem elektroničke leksikografije koja omogućuje spajanje abecednoga i konceptualnoga ustrojstva rječnika.

IVA KLOBUČAR SRBIĆ

